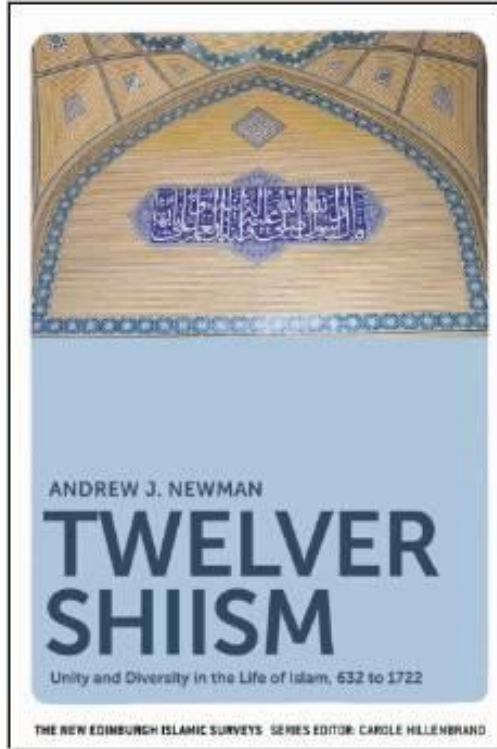


**TWELVER SHIISM: UNITY AND DIVERSITY IN THE LIFE  
OF ISLAM, 632 TO 1722**

Andrew J. Newman, Edinburgh University Press,  
Edinburgh, 2013, 272 s.

Habip DEMİR\*



Bugün dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde 10'luk bir kısmını oluşturan İmâmiyye (İsnâaşeriyeye/Caferilik) Şia'sının tarihi ile ilgili çalışmaların özellikle 1979 İran Devrimi'nden sonra yoğun bir şekilde arttığını görmekteyiz. Özellikle ABD ve İngiltere'de kurulmuş Orta Doğu Araştırmaları merkezleri, enstitüler ve düşünce kuruluşlarının en önemli ilgi alanlarından birisi, yüzyıllarca muhalefet hareketi olarak kalıp siyasi arenada boy göstermemeyi teolojik kökenlere bağlayan bir mez-

hebin nasıl olup da kitleleri harekete geçiren bir devrimin temel sürükleyici amili olduğunu ortaya koymak olmuştur. Bu bağlamda

\* Arş. Gör. İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, habibdemir06@gmail.com

Şiilik çalışmalarının nüfus ve temsil gücü dikkate alındığında daha çok İmâmiyye özelinde artma eğilimi sergilediğini söyleyebiliriz.<sup>1</sup>

Konu ile ilgili genellikle kısa dönemler üzerinde yoğunlaşmaya odaklı monografik çalışmaların aksine elimizdeki eser, Hz. Peygamber'in vefatından Safevî hanedanının yıkılış tarihi olan 1722 yılına kadarki dönemini şahıs, mekan, eser ve fikirler üzerinden ele almayı amaçlayan İngiltere'de yayınlanmış son çalışmalardan birisidir. Eserin yazarı Prof. Dr. Andrew J. Newman<sup>2</sup> halen Edinburgh Üniversitesi İslam ve Ortadoğu Çalışmaları Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapmakta olup Batı'da Şiilik araştırmaları denilince ilk akla gelen isimlerdendir. Elimizdeki eser yazarın bu alanda hazırladığı son kitabıdır.

Bir akademik disiplin olarak Batı'da Şia çalışmalarının tahlili ile işe başlayan Newman, bu çalışmaların temel olarak Klasikçiler (Classicists) ve Modernistler'in çalışmaları şeklinde ikiye ayrılacağını belirtmektedir (s.2-8). W. Madelung, J. Eliash, E. Kohlberg, M. J. McDermott gibi Klasikçiler Şia'nın daha çok doktrinel anlamda Arapça ana kaynaklar üzerinden tahlilini yapmışlar ardından bu grupla beraber sayabileceğimiz S. H. Nasr ve H. Corbin gibi felsefe kökenli araştırmacılar Şia'yı ezoterik bir inanç olarak Tasavvufufla olan bağlantıları noktasında karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir (s.3). Şiilik üzerine yoğunlaşan araştırmacılar, 1501'de Safevî hane-

<sup>1</sup> Batı'da Şiilik çalışmaları ile ilgili bibliyografya için bkz. Mehmet Toprak, "Batıda İmâmiyye Şiası İle İlgili Çalışmalar", *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara, 2003; Mehmet Ali Büyükkara, "Batıda İmâmiyye Şiası İle İlgili Çalışmalar", Başlıklı Tebliğin Müzakeresi, *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara, 2003, s. 467; Habib Kartaloğlu, "Batıda Şia İle İlgili Yapılan Çalışmalar: Bibliyografik Bir Deneme", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, V/1 (Bahar 2012), ss. 119-140.

<sup>2</sup> Newman'ın başlıca çalışmaları: *The Development and Political Significance of the Rationalist (Usulî) and Traditionalist (Ahbârî) Schools in Imami Shii History: From the Third/Ninth to the Tenth/Sixteenth Century A.D* (1986, California Üniversitesi, Doktora tezi), *The Formative Period of Twelver Shi'ism: Hadith as Discourse between Qum and Baghdad* (2000), *Safavid Iran: Rebirth of a Persian Empire* (2006), *Society and Culture in the Early Modern Middle East: Studies on Iran in the Safavid Period* (2003 ed.)

danının kurulmasını müteakip Şia'nın resmi mezhep oluşundan hareketle bu dönemi kırılma noktası olarak belirlemiş ve çalışmalarını daha çok İran merkezli ve dönemin sosyo-politik arka planını ortaya çıkarma üzerine yoğunlaştırmışlardır (s.3). Bu bağlamda 1979 devriminin Şia çalışmaları için hem metodik hem de zihinsel bir dönüşüme neden olduğunu düşünen yazar, bu dönemden sonra artık Şia'yı sadece ezoterik ya da belirli bir alana sıkıştırılmış konulardan ziyade siyasi, toplumsal, ekonomik arka planı ile birlikte inceleme ihtiyacı doğmuştur. Ayrıca İran dışındaki Şiilerin de varlığı bir anlamda keşfedilmiş Irak, Lübnan, S. Arabistan başta olmak üzere dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Şiilerin durumu da dikkate alınır olmuştur. Şia tarihini 1501 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmanın yeterli olmayacağını belirten yazar, Şia'nın 1722 yılındaki Safevî hanedanının yıkılışına kadar olan süreyi ayrılmaz bir bütün olarak görmenin daha isabetli olacağını düşünmüştür.

Çalışmasını 9 bölüme ayıran yazar her bir bölümü kendi döneminin orijinal kaynaklarına inerek incelemeye çalışmış ardından modern literatürün dönemle ilgili geldiği noktayı özetlemiştir. Metod olarak her bölümün sonuna bir özet ve değerlendirme eklemesi okuyucu açısından bir kolaylık sağlamıştır.

Eserin bölümleri ve İçerikleri hakkında kısa bilgiler;

*Birinci Bölüm*'de Hz. Peygamber'in vefatının ardından yaşanan gelişmeler ve bunların İslam toplumundaki ayrışmalara olan etkisinden bahsedildikten sonra İmamiyye Şia'sının imam olarak kabul ettiği şahıslar hakkında özet bilgiler verilmektedir. Bölümün sonunda haklı olarak yazar, bu döneme ait kaynakların önemli bir bölümünün güvenilirlik açısından sorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Bu bölümde Taberî, Yakubî, Mesudî dışında ana kaynak kullanmamış daha çok İngilizce modern kaynaklardan istifade etmiştir.

*İkinci Bölüm*; yaklaşık olarak m. 870'de son imamın ortadan kaybolmasından Büveyhilerin iktidara geldiği 940 yılına kadarki dönemi kapsamaktadır. 12. İmamın gaybete çekilmesinin ardından Şii toplumunun ayakta kalabilmek için giriştiği çabalar ile Kum ve Bağdat ulemasının hadis birikimi ve bunların yansıması olarak önemli hadis mecmuaları hakkında bilgiler vermektedir. Bu Bölüm-

de yazar konu ile ilgili 2000 yılında yayınlamış olduğu *The Formative Period of Twelver Shi'ism: Hadith as Discourse between Qum and Baghdad* adlı eserine sıklıkla atıfta bulunmuştur.

*Üçüncü Bölüm*; Şiiliğin itikadi yapılanmasının tamamlandığı gaybet döneminin önemli müellifleri ve onların günümüze kadar etkisi devam eden eserleri hakkında bilgilerin verildiği bölümdür. Bu bölümde Ali b. Bâbeveyh (ö. 329/940)'in *Kitâbu'l-İmâme ve't-Tabsira mine'l-Hayra*, İbn Ebî Zeyneb Nu'mânî (ö. 360/971)'nin *Kitâbu'l-Gaybe*, İbn Kavleveyh (ö.368/978)'in teoriyi pratiğe dönüştüren *Kâmilu'z-Ziyârât*'ı ele alındıktan sonra dönemin en seçkin ismi İbn Bâbeveyh el-Kummî (Şeyh Sadûk)'ye (ö.381/991) özel bir yer açmaktadır. Onun *Kemâlu'd-Dîn Tamâmu'n-Ni'me*, *Uyûnu Ahbâri'r-Rizâ*, *el-İ'tikâdât* ve son olarak *el-Fâkîh (Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh)* adlı eserleri incelenmektedir.

*Dördüncü Bölüm*; Bu bölümde Şii fikhının rasyonelleşme sürecinde Şeyh Müfid, Şerif el-Murtaza, Şeyh Tûsî özelinde Bağdat Şiiliği üzerine yoğunlaşmaktadır.

*Beşinci Bölüm*; Selçukluların Bağdat'a girişi sonrasında Şiiliğin ayakta kalma mücadelesi anlatılmaktadır. Bu bağlamda Şiiliğin Suriye ve İran'daki temsilcileri hakkında bilgi verdikten sonra mezhebin fikri merkezinin Bağdat'tan Hille'ye kayışı ve sonrasındaki gelişmelerden bahsedilmektedir.

*Altıncı Bölüm*; Moğol istilası sonrasında Bağdat ekolünün yerini Hille ekolünün almasını ve bu ekolün önemli temsilcilerini incelemektedir.

*Yedinci Bölüm*; Allame Hillî'nin 726/1325'teki ölümünden Safevîlerin kuruluşu olan 1501 tarihine kadarki dönemi ele almaktadır. Bu dönemde Şia'nın çeşitli zorluklarla karşılaştığı ve belirgin bir ilmi merkezinin olmayışının ne tür sorunlara yol açtığı anlatılmaktadır. Bu bölümde İbn Mekki'nin çalışmaları, Hicaz'daki Şiilerin durumu, Timurlular dönemi ve tasavvufla yakınlaşma aşamaları ele alınmaktadır.

*Sekizinci Bölüm*; 1501 yılında Safevîlerin kuruluşu ile birlikte Şii dünyada meydana gelen değişimler ele alınmaktadır. Bu bölümde

Şiîliğin İran, Irak, Lübnan, Körfez bölgesi ile Hindistan'daki temsilcileri hakkında kısa bilgiler sunulmaktadır.

*Dokuzuncu ve son bölümde* ise XVII. yüzyılda bir bütün olarak Şiî dünyası ele alınmaktadır. Burada Safevî hanedanının son dönemindeki Şiî temsilciler, Lübnan, Irak, Körfez bölgesi ve Hint alt kıtası ele alınmaktadır.

Eserin eklerinde ele alınan dönemde şehirlere göre müelliflerin sayısı, eserlerin hangi yüzyıllara ait olduğu ile ilgili kronolojik tablo, Safevîler dönemindeki rical literatürü ile birlikte geniş bir bibliyografya verilmektedir.

Eser Şiîlik araştırmacıları için gerek kaynak gerekse metod açısından herhangi bir yenilik getirmiş olmamasına rağmen uzun sayılabilecek bir dönemle ilgili sistematik ve derli toplu bilgiler vermiş olması, Arapça, Farsça ve İngilizce literatürün tamamının kullanılması açısından bir el kitabı olarak düşünülebilir. Bu özelliğiyle Türkçe'ye kazandırılmasının İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı açısından bir gereklilik olduğunu düşünüyorum.

